

دانشنامه امام حسین علیه السلام

بر پایه قرآن کریم و حدیث و تاریخ

فاسی - فانی

مفتی شیخ شری

جیدان

اسم

نام

مکتب ائمه مدنی

پهلو، عرفان آباد

بیتون - سید پنهان

معرفی دانشنامه امام حسین علیه السلام بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ

تلخیص و تنظیم: محمد صابر**

اشاره

از راه‌های به دست آوردن اطلاعات درباره هر موضوع، مراجعه به دائرة المعارف‌ها و دانش‌نامه‌هایی است که پیرامون آن نگاشته شده است. این نوشتار درصدد معرفی اجمالی یکی از این دانش‌نامه‌ها است که درباره زندگی پربرکت امام حسین علیه السلام به رشته تحریر درآمده است.

* این نوشتار خلاصه‌ای از ج ۱، ص ۲۳-۴۴ این کتاب می‌باشد.

** فارغ التحصیل سطح سه تربیت مدرس حوزه علمیه قم.

مقدمه

کتاب «دانشنامه امام حسین علیه السلام بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ» در ۱۴ جلد، حاصل تلاش استاد محمد محمدی‌شهری و جمعی از همکاران ایشان است و چاپ دوم آن در سال ۱۳۸۸ توسط سازمان چاپ و نشر دار الحدیث منتشر شده است. این دانشنامه با محور قرار دادن امام حسین علیه السلام و جستجو در بیش از پانصد مصدر تاریخی، حدیثی، فقهی، تفسیری و کلامی، آنچه را درباره زندگانی فردی و اجتماعی، سخنان و آرا و نظریات دیگران درباره امام علیه السلام یافت می‌شده را گردآوری نموده است. این دانشنامه، از پانزده بخش و ۱۳۸ فصل تشکیل شده که به اجمال از این قرار است:

بخش اول: زندگی خانوادگی سید الشهدا علیه السلام

این بخش دارای شش فصل و حاوی مطالب زیر می‌باشد:

فصل اول: چگونگی تولد و حوادث مربوط به تولد و تاریخ ولادت امام حسین علیه السلام.

فصل دوم: درباره نام‌گذاری امام حسین علیه السلام و اشاره‌ای به نام‌ها و لقب‌های ایشان.

فصل سوم: ویژگی‌های ظاهری و شباهت‌های ایشان به جد بزرگوار خویش پیامبر خدا صلی الله علیه و آله، مادرش فاطمه علیها السلام و موسای پیامبر علیه السلام و طریقه لباس پوشیدن آن حضرت.

فصل چهارم: چگونگی پرورش آن حضرت در خاندان رسول خدا صلی الله علیه و آله، اظهار محبت پیامبر و بازی کردن با ایشان و نماز خواندن با پیامبر صلی الله علیه و آله و ...

فصل پنجم: اجمالی درباره همسران آن حضرت و تحقیقی در زمینه انتساب مادر امام زین العبدین علیه السلام به یزدگرد سوم و ضعف برخی گزارشها درباره انتساب همسرانی به امام حسین علیه السلام.

فصل ششم: تعداد فرزندان و شرح اجمالی آنان و تحقیقی درباره انتساب رقیه به امام حسین علیه السلام.

بخش دوم: فضیلت‌ها و ویژگی‌های امام حسین علیه السلام

این بخش نیز دارای شش فصل است:

فصل اول: فضائل مشترک میان امام حسین علیه السلام و سایر اهل بیت علیهم السلام مانند طهارت از انواع پلیدی‌های ظاهری و باطنی، مرجعیت علمی، همتایی امام علیه السلام با پیامبر صلی الله علیه و آله در وجوب تسلیم بودن در برابر ایشان و حرمت ستیز مخالفان با ایشان و ... از جمله مسائلی است که مطرح شده است.

فصل دوم: فضائل مشترک بین آن حضرت علیه السلام با برادر بزرگوارشان امام حسن علیه السلام مانند فرزند پیامبر خدا بودن، تصریح پیامبر صلی الله علیه و آله به امامت آنان، جایگاه رفیع خانوادگی و برتری آنان بر سایر جوانان اهل بهشت و اهمیت دوستی با آنان و خطر دشمنی با آنان.

فصل سوم: فضائل اختصاصی آن حضرت علیه السلام مانند زیور آسمان و زمین بودن، محبوب‌ترین مردم نزد اهل آسمان، دعای پیغمبر صلی الله علیه و آله برای علاقه‌مندان به امام حسین علیه السلام و بوسه زدن بر پیشانی و لب‌های وی.

فصل چهارم: فضائل اخلاقی امام حسین علیه السلام همچون عزت نفس، حسن خلق، شجاعت، ادب، تواضع و سخاوت و داستان‌هایی در این باره.

فصل پنجم: ویژگی‌های عبادی امام حسین علیه السلام، شب زنده‌داری و نیکی‌های آن حضرت علیه السلام.

فصل ششم: کرامات امام حسین علیه السلام.

بخش سوم: دلایل امامت امام حسین علیه السلام و فرزندانش

این بخش از چهار فصل تشکیل شده است:

فصل اول: بر اساس روایات معتبر ثابت شده که امامان معصوم علیهم السلام پس از پیامبر صلی الله علیه و آله از سوی خداوند متعال به عنوان رهبر تعیین گردیده‌اند و خداوند رهبری را در نسل امام حسین علیه السلام قرار داده است.

فصل دوم: تعبیرات مختلف پیامبر خدا صلی الله علیه و آله درباره امامت سید الشهداء علیه السلام و استمرار امامت در نسل ایشان به صورت دسته‌بندی شده آمده است.

فصل سوم: تبیین صریح امامت امام حسین علیه السلام توسط امام علی علیه السلام، حضرت فاطمه علیها السلام زهرا علیها السلام و سایر اهل بیت علیهم السلام تا امام هادی علیه السلام.

فصل چهارم: دو وصیت‌نامه مکتوب حضرت که یکی را هنگام حرکت از مدینه و دیگری را در کربلا به امه سلمه و دختر بزرگش فاطمه سپرد و همچنین وصی قرار دادن خواهرش زینب علیها السلام و تبیین موضوع وصیت‌های مختلف ایشان.

بخش چهارم: زندگی آن حضرت پس از پیامبر صلی الله علیه و آله تا شهادت پدر

این بخش نیز از چهار فصل تشکیل شده که به زندگی آن حضرت از هفت سالگی تا چهل سالگی

می‌پردازد:

فصل اول: به زندگی آن حضرت از هفت تا نه سالگی - که مقارن ایام خلافت ابوبکر است (۱۱-۱۳ق) - اشاره دارد. این دوران، تلخ‌ترین ایام زندگی آن حضرت بوده است که وفات پیامبر ﷺ، شهادت مادرش فاطمه علیها السلام و مظلوم واقع شدن پدرش در این دوران اتفاق افتاد.

فصل دوم: زندگی آن حضرت از نه تا نوزده سالگی. (مقارن با خلافت عمر ۱۳-۲۴ق)

فصل سوم: زندگی آن حضرت علیه السلام از بیست تا سی و یک سالگی (مقارن با خلافت عثمان ۲۴-۳۵ق) برخورد تند ایشان با ابوسفیان، بیماری ایشان در راه مکه، تبعید شدن ابوذر به ریزه و کشته شدن عثمان، شرکت در جنگ‌های افریقیه (تونس) و طبرستان.

فصل چهارم: گزارش زندگی آن حضرت از ۳۱ تا ۳۶ سالگی - که مقارن با خلافت پدرش امام علی علیه السلام (۳۵-۴۰ق) است - و حضور فعال آن حضرت در صحنه‌های سیاسی و نظامی، به ویژه در جنگ‌های جمل، صفین و نهروان.

بخش پنجم: از شهادت پدر تا قیام عاشورا

در این بخش که شامل سه فصل است به موضوعات مهمی همچون رفتار آن حضرت در زمان امامت برادر، موضع‌گیری‌های ایشان در برابر حکومت معاویه و ولایت‌عهدی یزید پرداخته شده است.

فصل اول: پیرامون پیروی کامل امام حسین علیه السلام از امام زمان خود و احترام ویژه به برادر در مورد صلح با معاویه و وصیت امام حسن علیه السلام به ایشان.

فصل دوم: درباره سیاست امام علیه السلام در برخورد با معاویه و سیاست معاویه در برخورد با ایشان، زمینه سازی امام علیه السلام برای قیام و ...

فصل سوم: تلاش‌های معاویه برای ولایت‌عهدی فرزندش یزید، به قتل رساندن سران مخالفان از جمله امام حسن علیه السلام و سعدبن ابی وقاص، بیعت گرفتن معاویه برای یزید، مخالفت آن حضرت علیه السلام با بیعت و سفارش‌های معاویه به یزید در مورد چگونه برخورد کردن با آن حضرت علیه السلام.

بخش ششم: پیشگوییها درباره شهادت امام حسین علیه السلام

این بخش از چهار فصل تشکیل شده است:

فصل اول: گزارش خبر دادن خداوند از به شهادت رسیدن امام حسین علیه السلام و اینکه آن حضرت سرور

همه شهیدان گذشته و آینده جهان است و شهادت فرزندان و همراهانش.

فصل دوم: پیشگوئیهای پیامبر خدا ﷺ درباره شهادت امام حسین علیه السلام پیش از ولادت وی و در مقاطع مختلف کودکی آن حضرت، تاریخ شهادت، مکان شهادت، نام و مشخصات قاتل، کیفیت قتل، مزار و زائران امام.

فصل سوم: پیشگوئیهای حضرت علی علیه السلام (در ایام خلافتش حداقل سه بار از سرزمین کربلا عبور کردند و بیشتر پیشگوئیهای آن حضرت در این سرزمین بوده است.) و بیان مشخصات شرکت کنندگان قتل سید الشهداء علیه السلام، نام پرچمدار سپاه آنان و تعدادی از شخصیت‌های معروفی که در آن حضور دارند، نام قاتلان آن حضرت، نام برخی از کسانی که امام را یاری نکردند.

فصل چهارم: سایر پیشگوئیها مانند پیشگوئیهای امام حسن و امام حسین علیه السلام، سلمان، ابوذر، ابن عباس، شماری از اصحاب امام علی علیه السلام و کعب الاحبار درباره شهادت امام حسین علیه السلام.

بخش هفتم: خروج امام حسین علیه السلام از مدینه تا رسیدن به کربلا

این بخش در هفت فصل تنظیم شده و در آغاز آن تحلیلی درباره زمینه‌ها و علل قیام عاشورا صورت گرفته است.

فصل اول: جریان بیعت گرفتن یزید و برخورد با مخالفین، امتناع امام حسین علیه السلام از بیعت با یزید و خروج آن حضرت از مدینه.

فصل دوم: حوادث هنگام خروج امام حسین علیه السلام از مدینه تا ورود ایشان به مکه.

فصل سوم: اتفاقاتی که در زمان اقامت آن حضرت در مکه رخ داده است مانند دعوت کوفیان از ایشان برای آمدن به کوفه، قیام برضد حکومت یزید و یاری خواستن امام علیه السلام از بزرگان بصره.

فصل چهارم و پنجم: وقایع رفتن مسلم از مکه به کوفه، شهادت ایشان و جمعی از یاران امام علیه السلام در کوفه، زندانی شدن تعدادی از یاران آن حضرت علیه السلام، استعفای مسلم از نمایندگی امام در راه کوفه، محل اقامت مسلم در کوفه، شمار بیعت کنندگان با او و جریان ترور ابن زیاد.

فصل ششم: متن و شرح پیشنهادهای انصراف از سفر امام حسین علیه السلام به کوفه از سوی افراد مختلف که انگیزه‌های گوناگونی داشتند همراه با تحلیل آنها.

فصل هفتم: توضیحات درباره نقشه مسیر امام حسین علیه السلام از مکه به کربلا، تلاشهای یزید برای

منصرف کردن امام علیه السلام از سفر به عراق و حوادث مربوط به حرکت امام از مکه تا کربلا و تحلیل و ارزیابی سفر امام حسین علیه السلام به عراق و انقلاب کوفه.

بخش هشتم: رسیدن امام حسین علیه السلام به کربلا تا شهادت ایشان

حادثه جان‌سوز عاشورا از آغاز ورود تا شهادت یاران، فرزندان، برادران، فرزندان برادر و خواهر و ... و سرانجام شهادت خود ایشان در نه فصل بیان گردیده است.

فصل اول: تاریخ ورود به کربلا و شهادت حضرت علیه السلام به شمسی و میلادی، حوادث مدت اقامت آن حضرت در کربلا و ...

فصل دوم: چگونگی آرایش نظامی یاران حضرت در برابر سپاه کوفه، اتمام حجت با عمر سعد، آغاز جنگ توسط عمر سعد، توصیف چگونگی نبرد یاران آن حضرت با سپاه دشمن، نماز جماعت خواندن امام حسین علیه السلام با یاران خود در صحنه نبرد، سلام وداع حضرت علیه السلام و آخرین دعای ایشان.

فصل سوم: مهم‌ترین ویژگی‌های اصحاب امام حسین علیه السلام و نام کسانی که در حمله اول سپاه کوفه به شهادت رسیدند، چگونگی شهادت برجسته‌ترین یاران حضرت علیه السلام و شرح حال اجمالی آنان و ارائه شمار شهدای کربلا در چهار گروه.

فصل چهارم تا هشتم: گزارش چگونگی شهادت جان‌گداز فرزندان، برادران، فرزندان برادر و فرزندان خواهر و فرزندان عقیل.

فصل نهم: حوادث جانسوز و آخرین لحظات زندگی افتخار آمیز آن حضرت علیه السلام، گزارش‌هایی درباره شمار زخم‌های بدن امام علیه السلام و روایاتی درباره قاتل ایشان.

بخش نهم: وقایع پس از شهادت امام حسین علیه السلام

این بخش شامل هشت فصل به شرح ذیل است:

فصل اول: گزارش مصائب جانکاه بازماندگان، غارت لباس‌های امام علیه السلام، اسب‌دوانی بر جسد مطهر ایشان، غارت خیمه‌ها و زیورآلات خاندان رسالت، آتش کشیدن خیمه‌ها و اظهار شادمانی یزید و پیروان او.

فصل دوم: تحقق پیشگویی‌های پیامبر صلی الله علیه و آله که درباره شهادت آن حضرت علیه السلام شده مانند: خورشید گرفتگی، سرخ شدن آسمان، گریه آسمان و زمین، نوحه گری جن، فریاد جبرئیل و ...

فصل سوم: حضور پیامبر ﷺ به هنگام دفن شهدا، دفن کنندگان امام و یارانش، جایگاه قبور شهدا و دیده شدن بدن سید الشهداء ﷺ در قبر توسط عامل متوکل عباسی و چگونگی دفن شهدا و روز دفن آنها.

فصل چهارم و پنجم: بیان حوادث مربوط به سرهای مقدس شهدا، فرستاده شدن آنها به کوفه و شام و گرداندن آنها، محل دفن سر منور امام حسین ﷺ و کرامات آن.

فصل ششم: پژوهشی درباره تعداد اسرا و باقی ماندگان خاندان رسالت در واقعه کربلا، چگونگی بردن اهل بیت امام ﷺ از کربلا و ورود آنها به کوفه و حوادث مربوط به آن از جمله دفاع دلیرانه عبدالله عقیف از اهل بیت امام در مسجد کوفه و شهادت او، سخنرانی‌های حماسی امام سجاد ﷺ، فاطمه صغرا، ام کلثوم و حضرت زینب ﷺ و جریان شهادت دو کودک منسوب به مسلم بن عقیل.

فصل هفتم: فرستاده شدن اهل بیت امام ﷺ از کوفه به شام، پژوهشی درباره مسیر اسرا، رنج‌هایی که در راه شام و خود شام متحمل شدند، سخنرانی‌های امام سجاد ﷺ در مسجد دمشق و حضرت زینب ﷺ در مجلس یزید که آگاهسازی مردم و موضع‌گیری خواص را در پی داشت.

فصل هشتم: چگونگی زیان دیدن حکومت یزید به خاطر حضور اهل بیت امام حسین ﷺ در شام که موجب اظهار ندامت یزید گشت، بازگشت خاندان رسالت به مدینه، زیارت نخستین زائر قبر امام حسین ﷺ و دیدار جابر با اهل بیت سید الشهداء ﷺ.

بخش دهم: بازتاب شهادت امام حسین ﷺ و سرانجام قاتلان حضرت و یارانش

این بخش شامل شش فصل است که در آغاز آن تحلیل بازتاب‌های اجتماعی و آثار تکوینی واقعه عاشورا و پدید آمدن چهار جنبش تا پس از ده سال از واقعه کربلا تبیین گردیده است.

در **پنج فصل نخست:** ارائه متن گزارش‌های مربوط به بازتاب سیدالشهداء ﷺ و یارانش در بین شخصیت‌های برجسته آن روز جهان اسلام، در میان جنایتکاران و حتی غیر مسلمانان.

فصل ششم: گزارش سرنوشت افراد دخیل در واقعه عاشورا و کسانی که امام را یاری نکردند.

بخش یازدهم: عزاداری و گریه بر امام حسین ﷺ

این بخش از چهار فصل تشکیل شده که با تحلیل فلسفه تداوم عزاداری برای سیدالشهداء ﷺ و آثار و برکات آن، ویژگی‌های مجالس عزاداری هدفمند و آسیب شناسی عزاداری برای امام حسین ﷺ شروع می‌شود.

فصل اول: توصیه به عزاداری برای سیدالشهدا علیه السلام در روایات، معرفی نخستین عزاداران پس از واقعه کربلا، اولین کسانی که در عزای ایشان لباس سیاه پوشیدند و تحلیل سیر تاریخی مراسم عزاداری حسینی از قرن اول هجری تا عصر حاضر.

فصل دوم: بیان ذکر مصائب سیدالشهدا علیه السلام، سه بار درود گفتن با جمله «صلی الله علیک یا ابا عبدالله» هنگام یادآوری ایشان، به یاد آوردن تشنگی امام علیه السلام هنگام نوشیدن آب و همچنین ذکر مصیبت نزد امام باقر و امام صادق علیهما السلام.

فصل سوم: تبیین اهمیت روز عاشورا در ضمن روایتی و اشاره به آداب آن مانند: تعطیلی عمومی، اجتناب از لذت‌ها، برپایی مجالس عزاداری در منزل یا شرکت در آن مجالس، تسلیت به یکدیگر با این جمله «عظم الله اجورنا بمصابنا الحسین علیه السلام و جعلنا و ایاکم من الطالبین بآثره مع ولیه الامام المهدی من آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم و خواندن نماز و دعا و زیارت عاشورا.

فصل چهارم: ثواب گریستن و گریاندن در مصیبت سیدالشهدا علیه السلام طبق روایات، تشویق به گریستن و اظهار حزن و جزع در این مصیبت و سرودن شعر، گزارش‌هایی از گریستن حضرت آدم، ابراهیم، عیسی علیه السلام، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و خاندانش، فرشتگان، پریان، انواع حیوانات، آسمان و زمین و همه چیز حتی دشمنان آن حضرت علیه السلام.

بخش دوازدهم: نمونه مرثیه‌ها در سوگ امام حسین علیه السلام

پس از دسته‌بندی محتوایی اشعار سروده شده در طول چهارده قرن در رثای سیدالشهدا علیه السلام؛ بررسی تحولات شعر عاشورایی و نمونه اشعار سروده شده به ترتیب تاریخ در هفت فصل.

بخش سیزدهم: زیارت امام حسین علیه السلام

در آغاز این بخش ابتدا واژه شناسی زیارت، ریشه یابی آن در فطرت، زیارت بندگان و مردگان از دیدگاه اسلام، تشویق احادیث اسلامی به زیارت قبور پیامبر خدا و اهل بیت علیهم السلام، فضیلت زیارت سیدالشهدا علیه السلام و آداب آن بیان شده و سپس احادیث فضایل زیارت قبر امام حسین علیه السلام، آثار و برکات آن، هشدار نسبت به ترک آن، حضور فرشتگان، ارواح انبیا و اولیای الهی در مزار ایشان، آداب زیارت و زیارت‌نامه‌های مختلف و نایب گرفتن برای زیارت در شانزده فصل تبیین گردیده است.

بخش چهاردهم: مزار امام حسین علیه السلام

این بخش از سه فصل تشکیل شده که شرح آن - بعد از ارائه تاریخچه حرم حسینی، احادیثی درباره فضیلت مزار امام حسین علیه السلام و برکات تربت مزار ایشان در ابتدای بخش - از این قرار است:

فصل اول: معرفی حرم ایشان به عنوان باغی از باغ‌های بهشت و محل استجابت دعا، مخیر بودن مسافر به اینکه نمازش را تمام بخواند یا شکسته.

فصل دوم: در رابطه با طلب شفا به تربت حضرت، آداب آن، موانع بهره‌مندی از برکات تربت، معرفی چند نمونه از بیماری‌هایی که به تربت شفا یافته‌اند و محدوده تربت مزار ایشان.

فصل سوم: ذکر احادیث در رابطه با سایر برکات تربت مانند بهره‌گیری از آن در ترس و وحشت، مضاعف شدن ثواب نماز، فضیلت ساخت تسبیح و برداشتن کام نوزاد با تربت حضرت علیه السلام.

بخش پانزدهم: حکمت‌های نقل شده از سیدالشهدا علیه السلام

بعد از تفسیر معنای حکمت در لغت و قرآن و حدیث در قسمت آغازین این بخش؛ حکمت‌های منثور و منظوم منقول یا منسوب به ایشان در زمینه‌های معرفتی، سیاسی، عبادی، اخلاقی و عملی در ده باب و پنجاه و پنج فصل به تفصیل و دسته‌بندی شده ارائه گردیده است.

باب اول: حکمت‌هایی درباره عقل، علم، حکمت و یقین در سه فصل.

باب دوم: تبیین حکمت‌های اعتقادی مربوط به خداشناسی، ایمان، اسلام، قضا و قدر، معاد و زندگی پس از مرگ در پنج فصل.

باب سوم: ارائه حکمت‌های اعتقادی، سیاسی و اخلاقی در رابطه با امامت، امت، فضایل اهل بیت علیهم السلام و رهبری آنان، پیروان اهل بیت علیهم السلام، سخنان حضرت علیه السلام در برخورد با معاویه و درباره بیعت با یزید، علل قیام علیه یزید، ردپیشنهاد سکوت، سخنان ایشان درباره اصحاب با وفای خویش و ... در پانزده فصل.

باب چهارم: بیان حکمت‌هایی درباره اعمال عبادی، طلب حلال و انفاق در راه خدا در چهارده فصل.

باب پنجم: تبیین حکمت‌های اخلاقی و عملی درباره آداب معاشرت و رهنمودهای طبی در یازده فصل.

باب ششم: حکمت‌های جامعی که در قالب احادیث قدسی یا احادیث نبوی و علوی از حضرتش نقل شده است.

باب هفتم: ارائه حکمت‌هایی که در هیچ یک از ابواب جای نگرفته‌اند.

باب هشتم: ارائه پژوهشی درباره اشعار امام حسین علیه السلام و دیوان منسوب به حضرت، بررسی مصادر تاریخی، ادبی و حدیثی اشعار ایشان و ارزیابی استناد آنها به امام علیه السلام و دسته‌بندی محتوایی اشعار.

باب نهم: بیان تمث‌های امام حسین علیه السلام به اشعار دیگران.

باب دهم: گزارش دیوان منسوب به حضرت علیه السلام و بررسی انتساب این دیوان به حضرت. در پایان امید می‌ورد با معرفی اجمالی این دانشنامه که تقریباً زندگی کامل امام حسین علیه السلام را دربرگرفته نیاز خوانندگان محترم را برآورده و رغبتی دو چندان برای مطالعه این دانشنامه بوجود آمده باشد.

